



אהבה ושבועה

■ בחירת עם ה'

בכניסתנו לארץ ישראל, נלחם עם ישראל בשתי חזיתות בו זמנית. החזית העיקרית התמקדה בכיבוש הארץ מאת שבעת העמים וירושתה, אך לא פחות חשובה ממנה היא החזית השנייה, שעיקרה ביעור והשמדת האלילים שהיו המקור לכל התועבות שנעשו בארץ, ואיבודם.

עם ישראל, המצווה להשמיד את האלילים, איננו ככל העמים. הוא שונה מהם בייחודו וביעדיו, כמוזכר בפרשת ואתחנן:

"כִּי עַם קָדוֹשׁ אַתָּה לַה' אֱ-לֹהֶיךָ, בְּךָ בָּחַר ה' אֱ-לֹהֶיךָ לְהִיּוֹת לוֹ לְעַם סְגֻלָּה, מִכָּל הָעַמִּים אֲשֶׁר עַל פְּנֵי הָאָדָמָה".
(דברים ז, ו)

השאלה הבאה מתבקשת מאליה.

במה זכה הדור הזה – דור יציאת מצרים – להיבחר לעם סגולה לה' ולקבל את התורה?

ובמה זכה הדור השני – דור הכניסה לארץ – בנחלת ארץ ישראל?

נעסוק בשאלות אלה, ועל ידם יובנו יסודות בדרך הנהגת ה'.

אך טבעי הוא, שהדור הכובש את הארץ מידי שבעת העמים ידמיין לעצמו כי בזכות מעשיו הטובים מצד אחד, ובעטיו של קִשְׁע האומות שוכני הארץ מצד שני, נבחר הוא לרשת את הארץ מידי אלה שנענשו וסולקו ממנה.

את החשיבה הזאת מציג משה רבנו בפרשת 'עקב' ומגיב עליה:

"אֵל תֹּאמַר בְּלִבְבְּךָ בְּהַדָּף ה' אֱ-לֹהֶיךָ אֲתֶם מִלְּפָנֶיךָ לְאֵמֹר, בְּצַדִּיקְתִּי הֵבִיאֲנִי ה' לְרִשְׁתָּ אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת, וּבְרִשְׁעַת הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה ה' מוֹרִישָׁם מִלְּפָנֶיךָ".
(דברים ט, ד)

”לא בצדקתך ובישר לבבך אתה בא לרשת את ארצם...” (שם, פסוק ה)

מדוע ”לא בצדקתך”?

”זכר אל תשכח, את אשר הקצפת את ה' אלהיך במדבר, למן היום אשר יצאת מארץ מצרים עד באכם עד המקום הזה, ממרים הייתם עם ה'.” (דברים ט, ז)

זהו צד אחד של המשוואה.

מה עם הצד השני? האם רשעת האומות שגדשה את הסאה, היא שהביאה לסילוקם מן הארץ?
התשובה היא חיובית:

”...כי ברשעת הגוים האלה ה' אלהיך מורישם מפניהם...” (דברים ט, ה)

כלומר, הגיע הזמן שבו שלם עוון האמורי וארץ ישראל אינה יכולה עוד לשאת אותו.

בכל זאת, אם ”לא בצדקתך” – במה זכה דור יציאת מצרים (הקטנים מגיל 20) להיבחר לרשת את הארץ מידי הגויים האלה?
התשובה ניתנת בהמשך הפסוק:

”...ולמען הקים את הדבר אשר נשבע ה' לאבותיך, לאברהם ליצחק וליעקב.”

(שם)

כלומר, בכוחה של שבועת ה' לאבותינו להטות את הכף לטובת דור נוחלי הארץ. האם די בשבועה כדי להשלים את המשוואה החסרה?
התשובה היא לא!

יש צורך באהבת ה' את הדור הזה, כפי שמשה רבנו מציין בפירוש בפרשת ואתחנן:

”כי מאהבת ה' אתכם, ומשמרו את השבעה אשר נשבע לאבותיכם, הוציא ה' אתכם ביד חזקה...” (דברים ז, ח)

כלומר, גם אהבה וגם שבועה.

אמור מעתה, מצד אחד אהבת ה' את הדור הזה ושבועתו לאבות, ומצד שני רשעת האומות, שניהם יחד הובילו את ילדי יוצאי מצרים לירושת ארץ ישראל מידי שבעת האומות.

ועדיין לא ברור.

מדוע אין די בשבועת ה' לאבות, ויש צורך לצרף גם את אהבת ה'?

■ התחייבות ה'

השאלה ששאלנו תוביל אותנו אל הפסוקים הראשונים של פרשת 'עקב'. בפסוקים הראשונים מדגיש משה רבנו כי ירושת הארץ אינה מובטחת בכל תנאי. מן הפסוקים משתמע לכאורה, שהכול תלוי אך ורק בקיום מצוות ה'!

"וְהָיָה עֵקֶב תִּשְׁמָעוּן אֶת הַמִּשְׁפָּטִים הָאֵלֹהִים וְשִׁמְרֵתֶם וְעִשִּׂיתֶם אֹתָם, וְשִׁמַּר ה' אֶל־לְהִיךָ לְךָ אֶת הַבְּרִית וְאֶת הַחֶסֶד אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם...". (דברים ז, יב-יג)

התורה אינה מסתפקת בהצגת ההיבט החיובי של קיום מצוות ה', אלא מציינת גם את ההיבט השלילי הנובע מאי-קיום מצוות ה':

"וְהָיָה אִם שָׁכַח תִּשְׁכַּח אֶת ה' אֶל־לְהִיךָ... הַעֲדַתִּי בְכֶם הַיּוֹם כִּי אֲבַד תֵּאבְדוּן. כִּגוֹלִים אֲשֶׁר ה' מַאֲבִיד מִפְּנֵיכֶם, כֵּן תֵּאבְדוּן, עֵקֶב לֹא תִשְׁמָעוּן בְּקוֹל ה' אֶל־לְהִיכֶם".

(דברים ח, יט-כ)

הפסוקים האלה בפרשת 'עקב' סותרים לכאורה את הפסוקים בפרשת 'ואתחנן' שצוטטו לעיל, שמהם משתמע ששבועת ה' לאבות אינה תלויה בשום תנאי של מעשים טובים!

כדי לצאת מן המבוך ניעזר בפירוש הרשב"ם לתורה.

בסיומה של פרשת 'ואתחנן', מופיע הפסוק הזה:

"וַיִּדְעַתְּ כִּי ה' אֶל־לְהִיךָ הוּא הָאֵל־לְהִימ, הָאֵל הַנֶּאֱמָן, שִׁמַּר הַבְּרִית וְהַחֶסֶד לְאַהֲבֵיו וּלְשִׁמְרֵי מִצְוֹתָיו לְאֶלְהֵי דוֹר".

(דברים ז, ט)

מה פירוש, "שמר הברית... לאלף דור"?

אין הכוונה שהקב"ה שומר את הברית שכרת עם שלושת האבות שהם אוהביו ושומרי מצוותיו, לטובת אלף דורות הבאים אחריהם; אלא הכוונה היא, שהקב"ה שומר את הזכות ליישם ולהפעיל את הברית והחסד שכרת עם האבות (בשבועה), עבור דור שיופיע בעתיד ושיהיה בין אוהביו ושומרי מצוותיו (תנאי אולטימטיבי להפעלת השבועה), גם אם יהיה צריך להמתין אלף דורות עד להופעתו של דור כזה.

המשך הפסוקים בפרשת 'עקב', יהיה אפוא טבעי:

"וְהָיָה עֵקֶב תִּשְׁמָעוּן אֶת הַמְּשַׁפְּטִים הָאֵלֶּה... וְשָׁמַר ה' אֶל־לְהִיךָ לְךָ אֶת הַבְּרִית...".

(דברים ז, יב)

כלומר, אם תשמעו אל החוקים ואל המשפטים, ה' יישם ויפעיל עבורכם את ברית האבות התלויה ועומדת.

כלומר, על פי פירוש הרשב"ם, שבועת ה' לאבות תלויה ועומדת עד שיתגלה דור המקיים את מצוות ה'.

■ אהבת ה' לישראל

אחרי שהונח היסוד הזה, פונה משה רבנו (בסוף פרשת עקב) אל בני ישראל ומכריז:

(דברים ט, כד)

"מִמָּרִים הֵייתֶם עִם ה' מִיּוֹם דִּעַתִּי אֶתְכֶם".

במילים אחרות: ברור לי שהדור הזה איננו זכאי בזכות מעשיו, ואי אפשר להפעיל בו את השבועה לאבות. אם כך, באיזו זכות יצאתם ממצרים, באיזו זכות קיבלתם תורה ובאיזה זכות ייכנסו בניכם לארץ ישראל? אלא, דעו לכם שה' אוהב את הדור הזה אהבה ללא תנאי. האהבה הזאת עוקפת את תנאי שמירת המצוות הדרוש ליישום שבועת ה' לאברהם ליצחק וליעקב.

אמור מעתה: שבועת ה' לאבות מצמצמת את הזכות לירושת ארץ ישראל אך ורק לזרע אברהם יצחק ויעקב ולא לשום עם מאומות העולם, גם אם יהיה זכאי. אולם, הקביעה איזה דור מבני אבות האומה יזכה לקיום ההבטחה עדיין תלויה בזכות המעשים או בזכות אהבת ה' העוקפת את זכות המעשים.

נשוב ונעיין בשבועת האבות.

השבועה לאברהם אבינו בברית המילה, מכילה שלושה יסודות:

הבטחה לגידול עצום באוכלוסייה – **"וְהִפְרֵתִי אֹתְךָ בְּמֵאֵד מְאֹד..."** (בראשית יז, ו).

הכתרת זרע אברהם לעם ה' – **"...לְהִיּוֹת לְךָ לְאֵל־לְהִיִּם וּלְזַרְעֶךָ אַחֲרֶיךָ"** (שם, פסוק ז).

ירושת ארץ כנען – **"וְנָתַתִּי לְךָ וּלְזַרְעֶךָ אַחֲרֶיךָ אֶת אֶרֶץ מִגְרִיךָ אֶת כָּל אֶרֶץ כְּנָעַן..."** (שם,

פסוק ח).

שלושת היסודות האלו מנחים את משה רבנו בנאומו הגדול לישראל (בסוף פרשת ואתחנן), ערב מותו.

היסוד הראשון בהבטחה לאבות – שהוא גידול האוכלוסייה – כבר התממש במצרים. עם ישראל כבר מנה 600,000 גברים. משה פונה לעם ישראל ורומז: האם אתם זוכרים את ההכרזה "כֹּה אָמַר ה' שְׁלַח אֶת עַמִּי וְיַעֲבֹדְנִי" (שמות ז, כו)? אתם אמנם הגעתם להגדרת 'עם' במספר האוכלוסין. אך האם אתם יודעים במה זכיתם להיות הדור היוצא ממצרים והמקבל את התורה ואשר יהיה מוכתר בתואר 'עם ה'?" ואתם – הדור הצעיר – שהייתם ביציאת מצרים פחות מגיל 20 שנה, במה אתם זוכים להיות הדור שינחל את ארץ ישראל? משה שואל והוא עצמו משיב:

"כִּי מֵאֲהַבְתָּ ה' אֶתְכֶם וּמִשְׁמְרוּ אֶת הַשְּׁבֻעָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם..." (דברים ז, ח)

כלומר, הצירוף של אהבת ה' עם שבועת האבות, הוא אשר זיכה אתכם גם ביציאת מצרים באותות ומופתים, גם בהכתרתכם כעם ה' בקבלת התורה, וגם בזכות להילחם ולרשת את ארץ ישראל.

אך היות ואהבת ה' תלויה אך ורק בו והוא הקובע הבלעדי, מי מבטיח שאהבת ה' תתמיד גם בדורות הבאים? נחدد את המִסָּר הזה.

ברור שה' מחויב לקיום שבועתו לאבות, הכוללת התחייבות ששום אומה אחרת לא תזכה לתואר 'עם ה' ולא לרשת את ארץ ישראל. אולם, ההתחייבות הזאת תופעל רק בדור אשר יענה לתואר "אוהביו ושומרי מצוותיו". אמנם ייתכן שה' יאהב דור מסוים מבלי שנדע מדוע, ומבלי שיציג קבלות על חסידותו. במקרה הזה, האהבה היא שתפעיל את השבועה.

הדור הזה היה דורו של משה רבנו שזכה לגידול אוכלוסין מרשים, זכה לצאת מצרים וזכה לקבל את התורה ולהיקרא 'עם ה'". בנוסף לכך, זכו הצעירים שבאותו הדור שהיו למטה מגיל 20 שנה, להבטחה שלישית והיא ירושת הארץ. אהבת ה' היא אשר מפעילה את השבועה, ואפשר שבעתיד לא תופיע בגלוי אהבת ה' לאותו הדור, אלא תישאר נסתרת.

משום כך, רק זכות שמירת המצוות היא שתבטיח לנצח את הפעלת זכות האבות:

"וְהָיָה עֵקֶב תִּשְׁמָעוּן אֶת הַמִּשְׁפָּטִים הָאֵלֹהִים וְשִׁמְרַתֶּם וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם, וְשִׁמַּר ה' אֶל־לְהִיךָ לָךְ אֶת הַבְּרִית וְאֶת הַחֹסֶד אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם". (דברים ז, יב)

אהבה

אהבת ה' לישראל תיתן לנו הסבר לאחת המצוות המרכזיות, ואולי גם הקשה מכולם, וזו מצוות **אהבת ה'**. מצווה זו כתובה בפרשת 'ואתחנן':

"וְאַהֲבֵתָ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכָל לִבְבְּךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ וּבְכָל מְאֹדְךָ". (דברים ו, ה)

כיצד אפשר לצוות על האהבה השייכת לתחום הרגש? האם יש מפתח שבאמצעותו ניתן להגיע אליה? כדי שנבין זאת, נחזור לפסוק הקודם:

"שִׁמַע יִשְׂרָאֵל, ה' אֱלֹהֵינוּ ה' אֶחָד". (שם, פסוק ד)

פירוש הפסוק: הבן ישראל! ה' – שהוא בורא העולם ומלך העולם כולו – הוא אלוקינו. כלומר, הוא מכריז שאנחנו עמו המיוחד והוא אלוקינו. במה זכינו לכך? בזכות האהבה שהוא אוהב אותנו, ובחר בנו מכל העמים. כשם שהוא אחד ואין שני לו, כך אנחנו העם היחיד המיוחד לו.

קעת תפעל התכונה האנושית של 'יחס גורר יחס', ככתוב בספר משלי:

"כַּמֵּים הַפְּנִים לַפְּנִים כֵּן לֵב הָאָדָם לָאָדָם". (משלי כז, יט)

אם הוא אוהב אותנו, איך אנחנו לא נאהב אותו? מתוך כך בא הציווי המוסרי: "וְאַהֲבֵתָ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ...". וכיוון שהוא אחד ויחיד ואהבתו מיוחדת רק אלינו, גם אנחנו נרכז את אהבתנו כולה אליו:

"...בְּכָל לִבְבְּךָ (רגשותיך), וּבְכָל נַפְשְׁךָ (רצונך השכלי) וּבְכָל מְאֹדְךָ (רכושך)".

וכיצד נוכיח לה' את אהבתנו?

על ידי חיבוב מצוותיו שיהיו קשורות על ידנו וגם מוטבעות במצחנו וחקוקות על שערי ביתנו, כפי שנזכר בהמשך:

"וּקְשַׁרְתֶּם לְאוֹת עַל יָדְךָ (תפילין כנגד הלב), וְהָיוּ לְטֹטְפֹת בֵּין עֵינֶיךָ (כנגד הרצון השכלי). וּכְתַבְתֶּם עַל מְזוֹזוֹת בֵּיתְךָ וּבְשַׁעְרֶיךָ (מזוזה על פתח רכושך)".

(דברים ו, ח-ט)

בהתאם ליסוד הזה שהנחנו, ניסחו חז"ל את הברכה שעלינו לומר לפני קריאת שמע של שחרית:

"אהבת עולם / אהבה רבה אהבתנו, (מדוע? כי אתה) ה' אלוקינו...
ברוך אתה ה' הבוחר בעמו ישראל באהבה".

אהבתו אלינו תפעיל את אהבתנו אליו:

"שְׁמַע יִשְׂרָאֵל... וְאַהֲבַתְּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ...".

כך מנוסחת גם הברכה שתיקנו חכמים לפני קריאת שמע של ערבית:
"ואהבתך לא תסור ממנו לעולמים, ברוך אתה ה' אוהב את עמו ישראל".

כיוון שהוא בחר בנו באהבה, גם אנו משיבים לו אהבה:

"שְׁמַע יִשְׂרָאֵל... וְאַהֲבַתְּ...".

ברכת אבות

לאור דברינו במאמר זה, נוכל להתקדם בהבנת נוסח הברכה הראשונה שבתפילת שמונה עשרה, היא ברכת אבות.

לגבי ברכה זו נפסק, שמי שלא כיוון בה – עליו לחזור לראש תפילתו.

"ברוך אתה ה' אלוקינו..." –

אנו מודים ומהללים אותך ה' שבחרת בנו להיות עמך ואתה אלוקינו.

אֱלֹהֵי אַבְרָהָם – "...אֲנִי אֵל שְׁדֵי הַתְּהַלֵּךְ לְפָנַי וְהָיָה תַּמִּים" (בראשית יז, א).

אֱלֹהֵי יִצְחָק – "גִּזְרַת בְּאֶרֶץ הַזֵּאת וְאַהֲבָה עִמָּךְ וְאַבְרָכָךְ..." (בראשית כו, ג).

וְאֱלֹהֵי יַעֲקֹב – "...אֲנִי אֵל שְׁדֵי פְרָה וְרִבָּה..." (בראשית לה, יא).

אלו הם שלושת היסודות שהוזכרו לעיל באמצע המאמר:

גידול אוכלוסין ("ואלוקי יעקב")

להיות לעם ה' ("אלוקי אברהם")

ירושת הארץ ("אלוקי יצחק")

ברכת אבות ממשיכה ומצביעה על תנאי הגאולה:

"...ומביא גואל לבני בניהם למען שמו באהבה".

כלומר, למען שבועת ה' בשמו ומתוך אהבת ה' את הדור.

מקור הנוסח הוא בדברי משה רבנו:

"כִּי מֵאַהֲבַת ה' אֶתְכֶם וּמִשְׁמֵרוֹ אֶת הַשְּׁבָעָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְתִּיכֶם..." (דברים ז, ח)

תמצית ברכת אבות היא תמצית המאמר הזה, ודרכה אנו משחזרים שלוש פעמים ביום את יסודות קיומנו ועתידנו.

